

Research Paper

Monitoring and evaluation of economic resilience of gardeners in the central part of Malekan County using Q method of factor analysis

Afshin Yeganeh *

PhD Student, Geography and Rural Planning, Department of Geography and Rural Planning, University of Tabriz.

Received: 2021/01/25**Accepted: 2022/8/09****PP:45-60**

Use your device to scan and read the article online

DOI:**10.30495/jae.2023.29848.2319****Keywords:**

Economic Resilience, Gardeners In The Central Part Of Malekan City, SAW Method, Q Method, Exploratory Factor Analysis.

Abstract

Introduction: Resilience is one of the most important issues to achieve sustainability, which is a way to strengthen communities by using their capacities. In fact, raising the resilience of rural communities is important to avoid economic and social losses and leads to easier recovery after natural disasters. Therefore, the present study was conducted with the aim of explaining and analyzing the spatial-spatial economic resilience of gardeners in the central part of Malekan County.

Materials and Methods: SAW method has been used to rank villages in terms of economic resilience. Then, in order to study the mentalities regarding the effective factors in the economic resilience of the villages in the central part of Malekan County, the combined Q method and exploratory factor analysis were used.

Findings: The study of the economic resilience of the studied villages showed that the villages of Arouq, Qorijan, Abbasabad, Tazeh Qaleh and Laklar are in the first to fifth ranks and are in ideal conditions in terms of economic resilience compared to other villages in the central part. We found the existence of job opportunities, the possibility of processing horticultural products with a specific value of 23/4 and a percentage variance of 26/46 as the most important factors affecting economic resilience.

Conclusion: According to the main findings, the existence of job opportunities, possibility of processing horticultural products, and ease of access to markets for buying and selling horticultural products have the greatest impact on increasing economic resilience. Other influential factors include ease of access and adequate water resources, government support for farmers, and granting low-interest facilities. The central County of Malekan should be more on the agenda of policy makers and rural development planners in the future.

Citation: Yeganeh, A. (2024). Monitoring and evaluation of economic resilience of gardeners in the central part of Malekan County using Q method of factor analysis. Journal of Agricultural Economics Research.16(1):45-60

***Corresponding author:** Afshin Yeganeh**Address:** Department of Geography and Rural Planning, University of Tabriz., Tabriz, Iran**Tell:** 09149544542**Email:** a.yeganeh96@ms.tabrizu.ac.ir

Extended Abstract

Introduction:

The occurrence of natural disasters in geographical areas, especially in rural areas, always has a great destructive effect. Natural disasters often endanger the health of residents by destroying economic resources, welfare and biological facilities, and are always a serious threat to development, especially in developing countries. Therefore, it is very important to pay attention to rural areas, which are weak in facilities and economic level, making them vulnerable to accidents. In this regard, today, governments in order to reduce the effects of natural hazards, adopt various strategies, one of which is the issue of resilience of rural communities. Resilience is one of the most important issues to achieve sustainability, which is a way to strengthen communities by using their capacities. In fact, raising the resilience of rural communities is important to avoid economic and social losses and leads to easier recovery after natural disasters. Different factors and conditions can affect the resilience status. Among these, factors such as economic factors are proposed that the desirability of these factors can pave the way for economic diversification, income growth, capacity building, self-esteem, tolerance capacity, resilience of societies and ultimately strengthen and develop the resilience of human communities. In a conclusion, based on what has been said, it can be acknowledged that natural hazards, given their harmful effects and consequences, must be taken fundamental steps in their management. In this regard, the issue of promoting economic resilience of farmers is raised, which is one of the most important victims of these natural hazards.

- 1) What is the situation of gardeners in Malekan County in terms of economic efficiency index?
- 2) What are the most important spatial-spatial factors affecting the economic viability of gardeners in the villages of Malekan County?

Materials and Methods

The present study is a heuristic in terms of exploratory purpose and in terms of descriptive-analytical method and in terms of philosophical basis. The present research is among the applied researches in terms of orientation. The study area is also villages with horticultural capability in the central part of Malekan County. The statistical population of the present study consists of active gardeners in rural areas of the central part of

Malekan County. According to the statistics of 2016, this city has been reported about 12019 active gardeners in rural areas, who are working in an area of about 7243 hectares of land. Of this amount, about 11,744 people in an area of about 7074 hectares are engaged in irrigated agriculture and 360 people in an area of about 166 hectares are engaged in rainfed cultivation. Therefore, according to the total number of rural gardeners in the central part of the county, which is about 9156 people, the research sample size was 158 people based on Cochran's formula and the sample ratio was also determined based on the number. Gardeners were selected in the sample villages based on a simple random method, following the principle of equal opportunity for all gardeners.

Findings

By performing the steps of SAW technique, the average and final score of the villages is given. Thus, the villages of Arouq with a final score of 0.100, Qorijan with a final score of 0.097, Tazeh Qaleh with a final score of 0.095, Abbasabad with a final score of 0.094 and Lekler with a final score of 0.093 in the first to fifth ranks in terms of Economic resilience. In contrast, the villages of Sheikh al-Islam with a final score of 0.062, Sheikh Baba with a final score of 0.065, Sermelo with a final score of 0.068, Qolikandi with a final score of 0.071 and Yulqanlu Jadid with 0.074 in the last ranks in terms of economic resilience in are located between the sample villages of the research. These villages are located near the city of Malekan and are among the largest villages in the city in terms of population and geography with fertile and water-rich lands that have provided the basis for the development of agriculture and horticulture, especially vineyards. The main occupation of the people of these villages is gardening (especially traditional and semi-industrial grape gardening). After performing different stages of factor analysis, the important factors of the research were extracted and after the period by Varimax method, they explain a total of 80.09% of the total variance of the variables. So that 89.09% of the variability of variables were explained in 4 main factors. Therefore, the complexity of the set of variables can be significantly reduced by using these 4 factors, losing only 19.91% of the variance of the variables. Therefore, it can be said that the most important

factors of economic resilience in the villages of the central part of Malekan County are: 1) the existence of job opportunities, the possibility of processing horticultural products 2) easy access to markets for buying and selling horticultural products 3) easy access and adequate water resources 4) Government support for farmers and granting low-interest facilities.

Discussion and Conclusion

The existence of job opportunities, the possibility of processing horticultural products with a specific value of 4.23 and a percentage of variance of 26.46 is known as the most important factor. Horticultural processing products in the surrounding villages without restrictions, the existence of many job opportunities in the villages of the central part,

especially in agriculture and horticulture, the possibility of sufficient savings for the villagers and social security in the villages, easy access to markets, the existence of many vineyards and effective in villages. Existence, sale of direct production products, existence of facilities for transportation and transfer of production products to the market and supervision of government agencies in sales and prices of products, villagers' access to sufficient land and soil resources, access to services, access to appropriate agricultural institutions, existence of resources Surface water and agriculture (especially underwater drinking and agriculture) and the lack of taxes and urban tolls in rural areas to create new business, stable prices for buying and selling agricultural products, farmers' access to agricultural inputs, farmers and performance insurance Your own and ... can be effective.

مقاله پژوهشی

پایش و ارزیابی تاب‌آوری اقتصادی باغداران بخش مرکزی شهرستان ملکان با استفاده از روش کیو (Q) تحلیل عاملی

افشین یگانه*

گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰/۱۱/۰۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۵/۱۸

شماره صفحات: ۶۰-۷۵

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید

DOI:

10.30495/jae.2023.29848.2319

واژه‌های کلیدی:

تاب‌آوری اقتصادی، باغداران بخش مرکزی شهرستان ملکان، روش SAW، روش کیو (Q)، تحلیل عاملی اکتشافی

چکیده

مقدمه و هدف: تاب‌آوری یکی از مهم‌ترین موضوعات برای رسیدن به پایداری است، که به منزله راهی برای تقویت جوامع با استفاده از ظرفیت‌های آن‌ها مطرح است. در واقع بالا بردن تاب‌آوری جوامع روستایی برای اجتناب از زیان‌های اقتصادی و اجتماعی مهم بوده و منجر به بازیابی آسان‌تر بعد از وقوع بلاهای طبیعی می‌شود. از این رو تحقیق حاضر با هدف تبیین و تحلیل فضایی-مکانی تاب‌آوری اقتصادی باغداران بخش مرکزی شهرستان ملکان انجام گرفته است.

مواد و روش‌ها: برای رتبه‌بندی روستاها از نظر تاب‌آوری اقتصادی از روش SAW استفاده شده است. برای مطالعه دقیق ذهنیت‌ها در خصوص عوامل مؤثر در تاب‌آوری اقتصادی روستاهای بخش مرکزی شهرستان ملکان نیز از روش ترکیبی کیو (Q) و تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شد.

یافته‌ها: مطالعه وضعیت تاب‌آوری اقتصادی روستاهای مورد مطالعه نشان داد، روستاهای آروق، قوریجان، عباس‌آباد، تازه قلعه و لکدر در رتبه‌های اول تا پنجم تاب‌آوری اقتصادی قرار گرفته‌اند و نسبت به سایر روستاهای بخش مرکزی از نظر تاب‌آوری اقتصادی در شرایط مطلوبی قرار دارند. در میان مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر تاب‌آوری اقتصادی نیز، وجود فرصت‌های شغلی، امکان فرآوری محصولات باغی با مقدار ویژه ۴/۲۳ و درصد واریانس ۲۶/۴۶ مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بوده‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری: (۱) وجود فرصت‌های شغلی، امکان فرآوری محصولات باغی (۲) سهولت دسترسی به بازارهای خرید و فروش محصولات باغی (۳) سهولت دسترسی و وجود منابع آبی کافی (۴) حمایت دولت از کشاورزان و اعطای تسهیلات کم بهره بیشترین تأثیر را در افزایش تاب‌آوری اقتصادی روستاهای بخش مرکزی شهرستان ملکان داشته‌اند که می‌بایست در آینده بیشتر در دستور کار سیاستگذاران و برنامه‌ریزان توسعه روستایی قرار گیرند.

* نویسنده مسوول: افشین یگانه

نشانی: گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

تلفن: ۰۹۱۴۹۵۴۴۵۴۲

پست الکترونیکی: a.yeganeh96@ms.tabrizu.ac.ir

مقدمه

افزایش درآمد، ارتقاء توانایی، عزت نفس، آستانه تحمل، انعطاف‌پذیری جوامع گردد و در سرانجام تاب‌آوری اجتماعات انسانی را تقویت و توسعه دهد (۸). ایران باتوجه به موقعیت جغرافیایی و قرار گرفتن بر کمربند زلزله، تنوع آب و هوایی و موقعیت مهم راهبردی، در طی دوره‌های مختلف، شاهد حوادث و بالایی طبیعی و غیرطبیعی بسیاری بوده است (۱۰). مخاطرات طبیعی در سال‌های اخیر در کشور موجب بروز اثرات و پیامدهای مختلفی در ابعاد اجتماعی، اقتصادی و محیطی گردیده است. بنابراین شیوه‌های مدیریتی برای کاهش اثرات و پیامدهای آن و در مقابل بهبود و ارتقاء تاب‌آوری به عنوان رویکردی مناسب برای مدیریت این نوع مخاطرات بشمار می‌آید. ازجمله مناطق کشور که عملکرد اقتصادی مؤثری در کشاورزی دارد، شهرستان ملکان از جمله شهرستان‌های ۲۱ گانه استان آذربایجان شرقی است که در سال‌های گذشته پیوسته در مواجهه مخاطرات طبیعی قرار گرفته است و فعالیت‌های کشاورزی در این شهرستان با چالش اساسی روبرو گردیده است. شهرستان ملکان ازجمله پهنه‌های کشاورزی استان آذربایجان شرقی در زمینه باغداری و تولید محصول انگور می‌باشد که نقش قابل ملاحظه‌ای در تولیدات زراعی و باغی استان و نیز کشور دارد. این شهرستان با ۱۱ هزار هکتار باغ انگور و تولید ۲۵۰ هزار تن انگور مقام اول استان و مقام سوم در کشور را از نظر حجم تولید دارا است.

تاب‌آوری را نخستین بار هولینگ در مقاله‌ای با عنوان تاب‌آوری و پایداری سیستم‌های اکولوژیکی در دهه ۱۹۷۰ در محیط زیست مطالعه کرد (۱۱). وی تاب‌آوری را چنین تعریف کرده است: «میزان مقاومت نظام‌ها و توانایی آن‌ها در تحمل تغییر و اختلال و تداوم روابط موجود بین افراد یا متغیرها» و معتقد است که این مفهوم چارچوب تحلیلی مفید و جدیدی را ارائه می‌کند و حاکی از نحوه مقابله افراد، جوامع، سازمان‌ها و اکوسیستم‌ها در رویارویی با جهان متغیر چالش‌ها و عدم قطعیت‌هاست (۱۲).

تاب‌آوری اقتصادی به دولت‌ها کمک می‌کند که به شرایط یک یا چند بخش اقتصادی خاص کشور به‌طور دقیق‌تر بپردازد و آن را از دیدگاه‌های مختلف بررسی کنند (۱۳). برخی از محققان مانند مالر و بائومگارتنر و استرانز تاب‌آوری اقتصادی را به عنوان یک سیاست بیمه در مسیر تکامل اقتصاد مطرح می‌کنند. در این دیدگاه تاب‌آوری اقتصادی صرفاً یکی از ویژگی‌های نظام اقتصادی است و نباید به عنوان یک هدف در تصمیم‌گیری‌های اقتصادی مطرح شود. در سال‌های اخیر، تاب‌آوری اقتصادی به عنوان یک از نشانه‌های موفقیت نظام اقتصادی در چهار حوزه

وقوع حوادث طبیعی در عرصه‌های جغرافیایی، به ویژه در مناطق روستایی همواره تاثیرات مخرب زیادی بر جای می‌گذارد. حوادث طبیعی اغلب با تخریب منابع اقتصادی، امکانات رفاهی و زیستی، سلامت ساکنان را به خطر انداخته و همیشه تهدیدی جدی برای توسعه به ویژه در کشورهای در حال توسعه به شمار می‌روند. از این‌رو توجه به نواحی روستایی که ضعف در امکانات و سطح اقتصادی آن‌ها را در برابر حوادث آسیب‌پذیر ساخته اهمیت بسیاری دارد (۱). در تحقیقات علمی، مخاطرات به عنوان رویدادهای فیزیکی و اجتماعی تعیین شده‌اند که بخش جدایی‌ناپذیری از طیف روابط بین مردم و محیط زیست هستند (۲). درهرصورت، نکته اساسی این است که گاه شدت این مخاطرات به نحوی است که منجر به نابودی و فقر جوامع می‌شود (۳). بنابراین با آنکه مخاطراتی همچون زلزله، سیل و ... تحت عنوان مخاطره طبیعی معرفی می‌شوند، گاه این طبیعی بودن به اختلال در روندهای طبیعی به خصوص زندگی بشر منجر می‌شود و وقایعی تهدیدکننده محسوب می‌شوند که نه تنها در لحظه وقوع بلکه با توجه به عواقب آن در بلندمدت به خسارات فیزیکی و اجتماعی منجر می‌شوند (۴). با توجه به اینکه بخش کشاورزی مناطق روستایی همواره در برابر مخاطرات طبیعی، آسیب‌پذیر نشان داده است. در صورت عدم کنترل و بلندمدت بودن شرایط بحرانی می‌تواند بخش عمده کشاورزی را به تعطیلی بکشاند و چشم انداز فعالیت‌های کشاورزی کشور را دچار بحران اقتصادی کند (۵). به همین دلیل اندیشمندان و متخصصان دانشگاهی و برنامه‌ریزان تلاش می‌کنند تا با مبنا قرار دادن الگوها و رویکردهای مختلف در راستای کاهش خسارت‌های ناشی از مخاطرات طبیعی برنامه‌ریزی‌های مناسبی را در این نواحی انجام دهند (۶).

در این راستا امروزه دولت‌ها به منظور کاهش اثرات مخاطرات طبیعی، راهبردهای متنوعی را در پیش می‌گیرند که یکی از این رویکردها بحث تاب‌آوری^۱ جوامع روستایی است (۷). تاب‌آوری یکی از مهم‌ترین موضوعات برای رسیدن به پایداری است، که به منزله راهی برای تقویت جوامع با استفاده از ظرفیت‌های آن‌ها مطرح است (۸). در واقع بالا بردن تاب‌آوری جوامع روستایی برای اجتناب از زیان‌های اقتصادی و اجتماعی مهم بوده و منجر به بازبایی آسان‌تر بعد از پیدایش بلایای طبیعی می‌شود (۹). در خصوص وضعیت تاب‌آوری عوامل و شرایط مختلفی می‌تواند تأثیرگذار باشد. دراین بین عوامل اقتصادی مطرح می‌شوند که مطلوب بودن این عوامل می‌تواند زمینه‌ساز تنوع‌بخشی اقتصاد،

اقتصادی و سرمایه اجتماعی در نواحی روستایی (مورد مطالعه: دهستان رونیز، شهرستان استهبان)، به این نتیجه دست یافته‌اند که در فرآیند تاب‌آوری کشاورزان سرپرست خانوار از بین دو عامل کلیدی سرمایه اجتماعی و اقتصادی، عوامل اقتصادی تأثیر بیشتری در میزان تاب‌آوری در برابر خشکسالی دارد. همچنین نتایج نشان از آن دارد که سرمایه اجتماعی بالاتر به تاب‌آوری قوی‌تر در برابر خشکسالی منجر می‌شود.

جعفری و همکاران (۲۰)، در مقاله خود تحت عنوان تحلیل تاب‌آوری اقتصادی بهره‌برداران کشاورزی در برابر اثرات خشکسالی (مطالعه موردی: سکونتگاه‌های روستایی شهرستان فسا) به این نتیجه دست یافته‌اند که با توجه به شاخص‌های مورد تحلیل قرار گرفته، عامل تنوع مهارت در نیروی کار و اشتغال بیشترین تأثیر را بین چهار عامل داشته، سپس عامل عملکرد خرده‌فروش‌ها و کارایی زمین و دارایی، توسعه سطوح اشتغال و انعطاف‌پذیری و تسهیلات مالی قرار دارند.

ولی و همکاران (۵)، در مقاله خود تحت عنوان تحلیل تاب‌آوری و آسیب‌پذیری اجتماعی- اقتصادی جوامع شهری در مقابل خشکسالی (مطالعه موردی: استان یزد)، به این نتیجه دست یافته‌اند که از بین عوامل اقتصادی تأثیرگذار بر تاب‌آوری اقتصادی کشاورزان، عامل درآمد بیشترین تأثیر را در تاب‌آوری داشته است.

تودور (۲۱) در مقاله خود نقش کشاورزی را در تاب‌آوری اقتصادی و اجتماعی رومانی در برابر شوک‌ها و بحران‌های اقتصادی مورد بررسی قرار داده است که نتایج این مطالعه نشان از این موضوع دارد که در برابر تأثیرات منفی بحران‌های اقتصادی بر تولید ناخالص داخلی و اشتغال، بخش کشاورزی به عنوان یک سیستم با تاب‌آوری نسبتاً بالا در برابر شوک‌ها و در عین حال تامین‌کننده تاب‌آوری اقتصادی و اجتماعی برای کل اقتصاد است.

بن ادواردز و همکاران^۲ (۲۲) طی تحقیقی به تأثیرات اجتماعی و اقتصادی خشکسالی در مقیاس بسیار بزرگ در استرالیا پرداختند. نتایج نشان می‌دهد که خشکسالی تأثیر منفی اقتصادی و بهداشتی بر کشاورزان و سایر بخش کشاورزی دارد همچنین نشان داده است که گروه‌هایی که در کشاورزی اشتغال ندارند، باعث از بین رفتن گسترده خدمات در مناطق تحت تأثیر خشکسالی و برخی از گروه‌های حاشیه‌ای در بازار کار تحت تأثیر خشکسالی قرار می‌گیرند که در پی آن اقتصاد محلی نیز تحت تأثیر قرار خواهد گرفت.

مارکونوس و همکاران^۳ (۲۳) در مقاله خود به بررسی تاب‌آوری اقتصادی بخش کشاورزی اقتصاد لیتوانی در بازه زمانی ۲۰۱۷-

اصولی سازگاری، توانایی رسیدن به تعادل بهینه، همگرایی و انعطاف‌پذیری شناخته شده است (۱۴). در این راستا می‌توان چنین عنوان کرد که تاب‌آوری یک جامعه زمانی رخ می‌دهد که منابع کافی برای خنثی کردن سریع اثرات مخرب بحران وجود داشته باشد، به عبارتی دیگر تاب‌آوری زمانی شکل می‌گیرد که منابع بسیار قوی یا اضافی یا مازاد بر احتیاج وجود داشته باشند که به سرعت مقابل تأثیرات عمل کرده یا عمل متقابل نشان دهند (۱۵).

تبیین رابطه تاب‌آوری اقتصادی در برابر سوانح طبیعی در واقع نحوه تأثیرگذاری ظرفیت‌های اجتماعی، اقتصادی، نهادی، سیاسی و اجرایی جوامع کشاورزی در افزایش تاب‌آوری جامعه کشاورزی است. همچنین باید توجه داشت که تبیین رابطه تاب‌آوری اقتصادی در برابر سوانح طبیعی و کاهش اثرات آن، با توجه به نتایجی که در بر خواهد داشت و تأکیدی که این تحلیل بر بعد تاب‌آوری دارد از اهمیت بالایی برخوردار است. در واقع هدف از این رویکرد، کاهش آسیب‌پذیری جوامع کشاورزی و تقویت توانایی‌های مردم برای مقابله با خطرات ناشی از وقوع سوانح طبیعی است. تاب‌آوری به مسائل مرتبط با جوامع، سیستم‌هایی که این جوامع را حمایت می‌نمایند و عملکردهای مختلف آن در محیط‌های فیزیکی، اقتصادی و طبیعی می‌پردازد (۱۶). از سویی دیگر یکی از بخش‌های کلیدی هر اقتصاد در سراسر جهان بخش کشاورزی و بازار مواد غذایی است (۱۷). اهمیت این بخش در نقش غیر قابل انکار آن در افزایش دسترسی به مواد غذایی، تامین درآمد خانوارها و به تبع آن بهبود امنیت غذایی است (۱۸). این مسئله باعث می‌شود که این بخش نه تنها از نظر اقتصادی بلکه همچنین از لحاظ اجتماعی و سیاسی هم بسیار مهم باشد. اگر بخش کشاورزی در معرض رکود شدید قرار گیرد، نه تنها منجر به از دست دادن منبع درآمد برای درصد زیادی از خانوارها در مناطق روستایی می‌شود بلکه به افزایش آشفتگی‌ها و اختلالات اجتماعی نظیر مهاجرت بیرویه روستاییان به شهرها، افزایش زاغه‌نشینی در حاشیه شهرها، بیکاری فزاینده، تشدید فقر نیز خواهد انجامید. از این رو کشاورزی در تحکیم پایه‌های اقتصاد کشور نقشی اساسی ایفا می‌کند و ثبات و استمرار رشد بخش کشاورزی را می‌توان از عوامل عمده کمک‌کننده به ثبات اجتماعی و رشد اقتصادی جامعه به شمار آورد (۱۹).

در زمینه تاب‌آوری و تاب‌آوری اقتصادی در داخل و خارج از کشور مطالعاتی صورت گرفته است که تعدادی از آن‌ها به شرح زیر می‌باشند:

اکبری‌ارونیزی و همکاران (۷)، در مقاله خود تحت عنوان تحلیل تاب‌آوری کشاورزان در برابر خشکسالی با تأکید بر عوامل

۲۰۰۴ پرداخته‌اند که نتایج مطالعه آن‌ها نشان از این موضوع دارد که شاخص تاب‌آوری اقتصادی کشاورزی این کشور در سال ۲۰۱۵ در بالاترین میزان خود بوده است که می‌تواند به دلیل عضویت این کشور در اتحادیه اروپا باشد.

بررسی پیشینه تحقیق حاضر نشان می‌دهد که، با توجه به اهمیت شهرستان ملکان در زمینه فعالیت باغداری (این شهرستان با ۱۱ هزار هکتار باغ انگور و تولید ۲۵۰ هزار تن انگور مقام اول استان و مقام سوم در کشور را از نظر حجم تولید دارا است). انواع مخاطرات طبیعی (خشکسالی، سرمازدگی و تگرگ) بخش‌های کشاورزی این شهرستان را تهدید کرده است. از این‌رو بررسی تاب‌آوری اقتصادی در روستاهای شهرستان ملکان امری ضروری و مهم به نظر می‌رسد. به منظور تجزیه و تحلیل تاب‌آوری اقتصادی در محدوده مورد نظر از روش‌های آماری کلاسیک استفاده شده است.

در یک جمع‌بندی بر اساس آنچه مطرح شد می‌توان اذعان داشت، مخاطرات طبیعی با توجه به اثرات و پیامدهای زیانباری که دارند، می‌باید در مدیریت آن‌ها گام‌هایی اساسی برداشته شود. در همین رابطه مقوله فزونی تاب‌آوری اقتصادی کشاورزان مطرح می‌شود که از مهم‌ترین آسیب‌دیدگان این مخاطرات طبیعی هستند، از این‌رو تحقیق حاضر با هدف تبیین و تحلیل فضایی-مکانی تاب‌آوری اقتصادی باغداران شهرستان ملکان انجام گرفته و در تلاش است به سؤالات زیر پاسخ دهد:

- ۱- وضعیت باغداران شهرستان ملکان از نظر شاخص تاب‌آوری اقتصادی چگونه است؟
- ۲- مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار فضایی- مکانی روستاهای شهرستان ملکان در تاب‌آوری اقتصادی باغداران کدامند؟

روش تحقیق

پژوهش حاضر از لحاظ هدف اکتشافی و از نظر روش، توصیفی - تحلیلی است. از لحاظ بنیان فلسفی نیز جزو تحقیقات ترکیبی (آمیخته) است که در مرحله بررسی تالار گفتمان کیو رویکرد کیفی و در مرحله تحلیل عاملی کیو و رتبه‌بندی روستاها از نظر تاب‌آوری اقتصادی رویکرد کمی دارد. در روش کیو پس از انتخاب موضوع پژوهش، ادبیات تحقیق بر اساس روش‌شناسی کیو مطالعه و فضای گفتمان ترسیم می‌شود. در این مرحله گزاره‌هایی از فضای گفتمان استخراج می‌شود. این گزاره‌ها دسته‌بندی کیویی را تشکیل می‌دهند. در صورتی که از پرسشنامه به عنوان ابزار گردآوری داده‌ها استفاده شود این گزاره‌ها گویه‌های پرسشنامه تحقیق هستند که توسط مشارکت‌کنندگان بررسی و اندازه‌گیری می‌شوند. گام اول در فرآیند اجرای تحقیق با روش‌شناسی کیو (Q)، به‌دست‌آوردن دسته‌ای از گویه‌هاست که معرف فضای گفتمان هستند. این گویه‌ها را می‌توان از منابع متعددی شامل

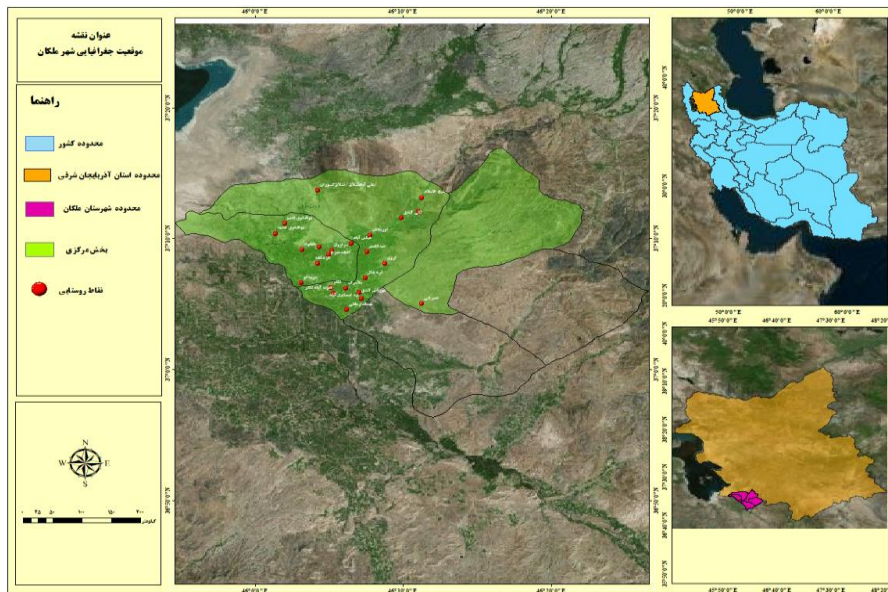
مصاحبه‌ها، نشریات، اسناد بایگانی شده و سایر منابع به‌دست آورد (۲۴). منظور از فضای گفتمان در روش کیو، همه مطالبی است که در مطالعات مرسوم، گزارش‌ها، گفتمان هر روز زندگی، و مجموعه‌ای از همه اظهارات پاسخگویان درباره موضوع مورد نظر وجود دارد. این گفتمان را می‌توان از طریق مصاحبه با افراد، مشاهده مشارکت‌کنندگان، ادبیات مردمی همچون گزارش‌های و سائط ارتباط جمعی، روزنامه‌ها، مجلات، مقاله‌ها و ادبیات علمی مثل مقالات و کتاب‌های علمی به‌دست آورد. بنابراین می‌توان از منابع مختلف استفاده کرد، لکن سطح گفتمان، پیچیدگی این گفتمان را تعیین و حکم می‌کند که از چه منابعی باید استفاده کرد

(۲۶). تحقیق حاضر از لحاظ جهت‌گیری در زمره پژوهش‌های کاربردی می‌باشد. محدوده مورد مطالعه نیز روستاهای با قابلیت باغداری بخش مرکزی شهرستان ملکان است، این شهرستان در جنوب شرق دریاچه ارومیه و در محل پیوند استان‌های آذربایجان شرقی و آذربایجان غربی قرار گرفته است. شهرستان ملکان یک منطقه کشاورزی است تا صنعتی و یا تجاری، مشهورترین محصول کشاورزی این محدوده انگور است. به طوریکه این محدوده در سطح کشور به شهر الهه انگور مشهور است. این پژوهش از حیث روش‌های جمع‌آوری، پژوهشی کتابخانه‌ای - میدانی محسوب می‌شود. کتابخانه‌ای از آن جهت که داده‌های نظری برای کشف ذهنیت‌ها، از بررسی منابع موجود در زمینه عوامل مؤثر بر گسترش تاب‌آوری اقتصادی روستاهای نمونه به دست آمد و میدانی از آن جهت که برای شناسایی ذهنیت‌ها، گزاره‌های لازم از مشارکت‌کنندگان به صورت مصاحبه گردآوری شد و پرسشنامه محقق ساخته توسط باغداران روستایی تکمیل گردید. در این پژوهش، برای تحلیل فضایی - مکانی روستاهای بخش مرکزی شهرستان ملکان از نظر تاب‌آوری اقتصادی، طبق نظر اساتید دانشگاهی، کارشناسان حوزه روستایی، مطالعات میدانی محققان و ... روستاهای که در سال ۱۴۰۰ دارای توان باغداری هستند، به عنوان روستاهای نمونه انتخاب شدند.

جامعه آماری پژوهش حاضر را باغداران فعال در نواحی روستایی بخش مرکزی شهرستان ملکان تشکیل می‌دهند. طبق آمار سال ۱۳۹۵ این شهرستان در حدود ۱۲۰۱۹ نفر باغدار فعال در نواحی روستایی گزارش شده است که در مساحتی حدود ۷۲۴۳ هکتار زمین مشغول به فعالیت می‌باشند. از این میزان حدود ۱۱۷۴۴ نفر در مساحتی حدود ۷۰۷۴ هکتار به کشاورزی آبی و ۳۶۰ نفر در مساحتی حدود ۱۶۶ هکتار به کشت دیم فعالیت دارند. بنابراین متناسب با تعداد کل باغداران روستایی در بخش مرکزی این شهرستان که در حدود ۹۱۵۶ نفر می‌باشد، حجم نمونه تحقیق بر اساس فرمول تعدیل کوکران (مقدار p برابر با $۰/۷۰$ و مقدار q برابر با $۰/۳۰$) ۱۵۸ نفر باغدار مشخص شد و متناسب با میزان

براساس روش تصادفی ساده انجام گرفت تا اصل فرصت برابر برای همه باغداران رعایت گردد.

باغداران هر روستا، سهم نمونه جهت تعیین سطح تاب‌آوری مورد پرسشگری نیز تعیین گردید. انتخاب باغداران در روستاهای نمونه

شکل ۱- نقشه روستاهای نمونه در بخش مرکزی شهرستان ملکان (مأخذ: نگارندگان، ۱۴۰۰)

جدول ۱- تعداد باغداران و تعداد نمونه در روستاهای بخش مرکزی شهرستان ملکان

ردیف	تعداد نمونه	باغدار	روستا	ردیف	روستا	باغدار	تعداد نمونه
۱	۲	۲۴	تازه‌کنده‌خان کندی	۱۴	حسین‌آباد	۴۵۸	۱۸
۲	۲	۴۱	یولقلوی قدیم	۱۵	قره‌چال	۵۴۰	۲۲
۳	۱۹	۴۷۶	یولقلوی جدید	۱۶	عباس‌آباد	۱۹۰	۸
۴	۲	۳۰	علی‌آباد قشلاق / قشلاق‌گوران	۱۷	آغچه‌دیزج	۴۲۰	۱۷
۵	۲	۵۵	سرمه‌لو	۱۸	تازه‌قلعه	۸۲۳	۳۳
۶	۲	۳۰	شیخ‌بابا	۱۹	میدان‌جیق	۵۶۳	۲۳
۷	۲	۳۳	شیخ‌الاسلام	۲۰	اروق	۹۲۰	۳۷
۸	۲	۱۸	شرازول	۲۱	لکلر	۸۶۰	۳۵
۹	۲	۳۵	قلی‌کندی	۲۲	قوریجان	۶۸۲	۲۸
۱۰	۶	۱۵۰	مهماندارسقلی	۲۳	یوزباش‌کندی	۴۰۵	۱۶
۱۱	۲۷	۶۵۸	بایقوت	۲۴	دمیرچی	۲۴۳	۱۰
۱۲	۹	۲۳۰	ملاسراب	۲۵	قلعه‌چوق	۴۷۲	۱۹
۱۳	۱۷	۴۱۰	نصرت‌آبادلکلر	۲۶	تپه‌اسماعیل‌آباد	۳۹۰	۱۶

مأخذ: یافته‌های تحقیق

تصمیم‌بی‌مقیاس وزن‌دار به دست آمده و با توجه به این ماتریس، امتیاز هر گزینه محاسبه می‌شود. برای این منظور پرسشنامه‌ای محقق ساخته در غالب ۵ شاخص و گویه‌های مختلف آماده گردید و در اختیار خانوارهای نمونه قرار داده شد. لازم به ذکر است، در برخی موارد نیز با توجه به محدودیت‌هایی که به دلیل شیوع ویروس کرونا وجود داشت با کمک شوراهای اسلامی و دهیاری روستاها، خانوارهای که افراد باسواد داشتند، پرسشنامه به صورت فایل در پیام‌رسان‌های مختلف ارسال شد و آنان پس از تکمیل

برای رتبه‌بندی و بررسی وضعیت روستاهای شهرستان ملکان از نظر شاخص‌های تاب‌آوری اقتصادی از مدل تصمیم‌گیری چند معیاره SAW استفاده گردید. این روش یکی از ساده‌ترین و معمولی‌ترین روش‌های مربوط به MADM می‌باشد. در این روش جهت تصمیم‌گیری، تنها به ماتریس تصمیم‌گیری و بردار وزن شاخص‌های ارزیابی نیاز می‌باشد. در این روش که با نام روش ترکیب خطی وزن‌دار نیز شناخته می‌شود، پس از بی‌مقیاس کردن ماتریس تصمیم، با استفاده از ضرایب وزنی معیارها، ماتریس

دوباره به محققان عودت دادند. روایی پرسشنامه پس از تکمیل تعدادی از آن‌ها، با استفاده از فرمول آلفای کرونباخ محاسبه شد که ۰/۸۱۷ بدست آمد و قابل قبول بودن آن را نشان می‌دهد.

جدول ۲- شاخص‌ها و متغیرهای تاب‌آوری اقتصادی

شاخص	گویه
اشتغال	تنوع بخشی فعالیت‌های اقتصادی و اشتغال در روستا، ایجاد صنایع تبدیلی و تکمیلی در بخش کشاورزی، توانایی ترکیب مناسب فعالیت‌های تولید، توانایی تغییر شغل در زمان وقوع مخاطرات، تعدد فرصت‌های شغلی در روستا، وضعیت امنیت شغلی، وضعیت درآمد برابر بین اقشار مختلف جامعه.
مسکن	رضایت از استحکام مسکن، آگاهی از کمیت و کیفیت مسکن، رضایت از کارکردهای مسکن.
منابع اقتصادی و درآمد	برخورداری از درآمد جایگزین، داشتن پس انداز و استفاده از آن، توانایی تطبیق نسبی شرایط اقتصادی خانواده.
سرمایه‌گذاری	مایل افراد بومی به سرمایه‌گذاری در روستا، افزایش فرصت‌های سرمایه‌گذاری در روستا، تمایل بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در روستا، میزان سرمایه‌گذاری بخش دولتی در بخش کشاورزی.
سیاست‌های حمایتی	حمایت دولت از شغل کشاورزی، ثبات در بازار مصرف، توانایی دریافت وام، دسترسی به اعتبارات مالی، برخورداری از بیمه محصولات کشاورزی، برخورداری از مستمری سازمان‌های غیردولتی و دولتی، کمک دولت در پرداخت وام بلاعوض، کاهش مالیات.

مأخذ: یافته‌های تحقیق

تأیید شد و کارت‌های کیو (Q) آماده شده و جدول رتبه‌بندی تنظیم و در اختیار مشارکت‌کنندگان قرار گرفت. روایی این پژوهش با مرور ادبیات نظری و مصاحبه با مشارکت‌کنندگان تعیین شد و سنخیت عبارات و گزاره‌ها توسط اساتید دانشگاهی، کارشناسان و خبرگان در این زمینه تأیید شد. به‌علاوه ضریب آزمون برای ۲۰ درصد شرکت‌کنندگان ۰/۸۱۷ درصد به دست آمد که نشانگر سطح خوب پایایی است. جهت تجزیه و تحلیل داده‌های ماتریس‌های کیو، از تحلیل عاملی به روش اکتشافی بر مبنای فرد استفاده شد.

نتایج و بحث

در این قسمت از تحقیق به بررسی وضعیت روستاهای دارای باغداری در بخش مرکزی شهرستان ملکان از نظر تاب‌آوری اقتصادی از دید شاخص‌های اشتغال، مسکن، منابع اقتصادی و درآمد، سرمایه‌گذاری و سیاست‌های حمایتی با استفاده از مدل تصمیم‌گیری SAW پرداخته شده است. برای این منظور داده‌های حاصل از پرسشنامه وارد نرم افزار SPSS گردید و سپس برای هر کدام از روستاها میانگین گرفته شد و وارد مدل گردید.

جامعه گفتمان پژوهش شامل مدیران محلی (دهیاران و شوراهای اسلامی) و کارشناسان و خبرگان ساکن در روستاها می‌باشند. در روش کیو لازم نیست تا نمونه آماری به شکل تصادفی از جامعه آماری انتخاب شود (۲۴). بر همین اساس برای انتخاب نمونه آماری از روش نمونه‌گیری هدفمند (گلوله برفی) استفاده شد. نمونه‌گیری گلوله برفی یک روش نمونه‌گیری غیراحتمالی برای مواقعی است که واحدهای مورد مطالعه براهتی قابل شناسایی نباشند. انتخاب جمعیت نمونه از این طریق و به صورت زنجیروار ادامه می‌یابد تا زمانی که دیگر نمونه‌ای پیدا نشود. نکته دیگر این که در این شیوه نمونه‌گیری، در انتخاب اعضای جمعیت نمونه، پژوهشگر می‌تواند به صورت ترجیحی به انتخاب نمونه‌هایی بپردازد که از نظر متغیرهای زمینه‌ای و نیز طبقه اجتماعی متعلق به حوزه‌های اجتماعی متفاوت باشند. لذا تعداد مشارکت‌کنندگان در این پژوهش ۱۹ نفر (در ۱۹ مصاحبه به اشباع نظری رسیده شد) می‌باشد. به طوریکه، با استفاده از منابع دستاورد (نظرات اساتید دانشگاهی، مدیران محلی، مشاهدات میدانی و ...) و منابع مدون (کتاب‌ها، مقالات، نشریات و ...) گزاره‌های تحقیق تدوین شدند و در نهایت با نظر اساتید و متخصصین، ۳۰ گزاره

جدول ۳- ماتریس اولیه تکنیک SAW

روستا	اشتغال	مسکن	درآمد	سرمایه‌گذاری	سیاست‌های حمایتی	روستا	اشتغال	مسکن	درآمد	سرمایه‌گذاری	سیاست‌های حمایتی
قره‌چال	۲/۹۸	۳/۲۳	۳/۴۵	۳/۷۶	۲/۶۵	سرمه‌لو	۲/۶۵	۳/۷۶	۳/۴۵	۳/۷۶	۲/۴۰
بایقوت	۳/۰۱	۳/۷۱	۳/۲۰	۳/۰۱	۳/۲۰	مهماندارسقلی	۳/۲۰	۳/۰۱	۳/۲۰	۳/۰۱	۳/۱۹
قوریجان	۴	۳/۵	۳/۳۸	۳/۸۶	۳/۳۳	آغچه‌دیزج	۳/۳۳	۳/۸۶	۳/۳۸	۳/۸۶	۳/۰۸
شرازول	۳	۲/۹۸	۲/۴۰	۲/۹۰	۲/۲۵	یوزباش‌کندی	۲/۲۵	۲/۹۰	۲/۴۰	۲/۹۰	۳/۰۷
نصرت‌آبادکلر	۲/۸۵	۳/۲۰	۲/۵۸	۲/۶۵	۲/۷۵	قلعه‌جوق	۲/۷۵	۲/۶۵	۲/۵۸	۲/۶۵	۲/۶۵
تازه‌کندخان‌کندی	۲/۲۵	۳/۰۸	۲/۳۵	۲/۲۵	۲/۲۹	لکلر	۲/۲۹	۲/۲۵	۲/۳۵	۲/۲۵	۳/۲۳

۱/۹۰	۲/۵۵	۲/۸۷	۲/۹۸	۲/۱۸	یولقلوی قدیم	۱/۸۹	۲/۲۳	۲/۴۵	۳/۰۱	۲/۳۳	شیخ‌بابا
۳/۵۷	۳/۸۶	۴/۲۱	۳/۹۸	۴/۱۹	حسین‌آباد	۳/۶۹	۴/۱۰	۳/۹۸	۴/۷۰	۴/۲۹	تازه‌قلعه
۳/۷۷	۳/۸۶	۴/۵	۴/۰۱	۴/۲۹	میدانجیق	۲/۰۲	۲/۶۵	۲/۴۷	۲/۹۸	۲/۳۸	یولقلوی جدید
۲/۸۰	۲/۵۵	۲/۵۸	۳/۳۲	۲/۹۵	تپه‌اسماعیل‌آباد	۴/۰۳	۴/۶	۳/۳۸	۴/۲	۴/۶۵	اروق
۲/۲۵	۲/۷۰	۲/۶۵	۲/۱۹	۳	قلی‌کندی	۳/۵	۳/۸۶	۳/۳۸	۳/۵	۴	عباس‌آباد
۲/۸۰	۲/۶۵	۲/۵۸	۳/۲۰	۲/۸۵	ملاسراب	۳/۰۹	۳/۷۰	۳/۳۵	۳/۵۵	۴/۰۹	دمیرچی
۲/۰۲	۲/۶۵	۲/۲۳	۲/۹۸	۲/۰۸	شیخ‌الاسلام	۲/۶۵	۲/۵۵	۲/۵۸	۳/۶۸	۲/۴۵	علی‌آباد قشلاق

مأخذ: یافته‌های تحقیق

در ادامه برای وزن دهی به شاخص‌های مورد استفاده در تحقیق از روش دلفی استفاده شده است. در این راستا میانگین نظرات ۱۹ نفر از کارشناسان و پژوهشگران این حوزه که در فرایند تحقیق و

خصوص در مدل Q مشارکت داشتند به صورت جدول زیر آورده شده است که در فرآیند مدل مورد استفاده قرار گرفت.

جدول ۴- وزن‌دهی شاخص‌های تحقیق به روش آنتروپی

شاخص‌ها	اشتغال	مسکن	درآمد	سرمایه‌گذاری	سیاست‌های حمایتی
وزن‌ها	۰/۲۷	۰/۱۳	۰/۱۹	۰/۱۱	۰/۱۷

مأخذ: یافته‌های تحقیق

با انجام مراحل تکنیک SAW میانگین و نمره نهایی روستاها آورده شده است. به طوریکه، روستاهای اروق با نمره نهایی ۰/۱۰۰، قوریجان با نمره نهایی ۰/۰۹۷، تازه‌قلعه با نمره نهایی ۰/۰۹۵، عباس‌آباد با نمره نهایی ۰/۰۹۴ و لکلر با نمره نهایی ۰/۰۹۳ در رتبه‌های اول تا پنجم از لحاظ تاب‌آوری اقتصادی قرار

گرفته‌اند. در مقابل روستاهای شیخ‌الاسلام با نمره نهایی ۰/۰۶۲، شیخ‌بابا با نمره نهایی ۰/۰۶۵، سرملو با نمره نهایی ۰/۰۶۸، قلی‌کندی با نمره نهایی ۰/۰۷۱ و یولقلوی جدید با ۰/۰۷۴ در رتبه‌های آخر از نظر تاب‌آوری اقتصادی در بین روستاهای نمونه تحقیق قرار گرفته‌اند (جدول ۵).

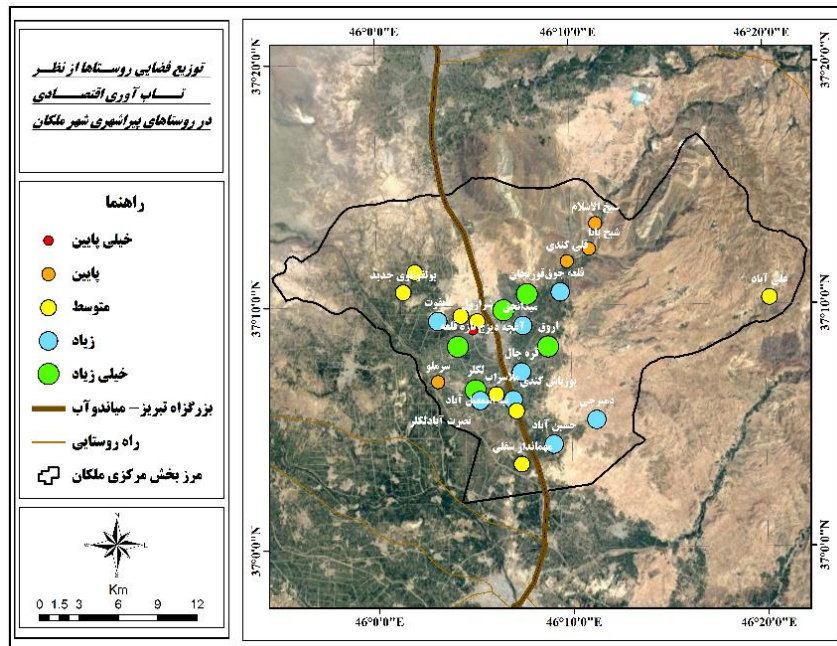
جدول ۵- رتبه نهایی روستاهای بخش مرکزی شهرستان ملکان از نظر تاب‌آوری اقتصادی

روستا	میانگین	نمره نهایی	رتبه	روستا	میانگین	نمره نهایی	رتبه
اروق	۱/۸۹	۱۰۰	۱	دمیرچی	۱/۴۰	۸۲	۱۴
قوریجان	۱/۷۱	۹۷	۲	تپه‌اسماعیل‌آباد	۱/۳۷	۸۱	۱۵
تازه‌قلعه	۱/۶۷	۹۵	۳	تازه‌کند	۱/۳۴	۸۰	۱۶
عباس‌آباد	۱/۶۵	۹۴	۴	ملاسراب	۱/۳۳	۸۰	۱۷
لکلر	۱/۶۲	۹۳	۵	شرازول	۱/۲۹	۷۸	۱۸
میدانجیق	۱/۵۷	۹۰	۶	مهماندار	۱/۲۹	۷۸	۱۹
حسین‌آباد	۱/۵۴	۸۹	۷	علی‌آباد	۱/۲۶	۷۶	۲۰
قلعه‌جوق	۱/۵۱	۸۸	۸	یولقلوی قدیم	۱/۲۳	۷۵	۲۱
بایقوت	۱/۴۸	۸۶	۹	یولقلوی جدید	۱/۲۱	۷۴	۲۲
آغجه‌دیزج	۱/۴۷	۸۵	۱۰	قلی‌کندی	۱/۱۶	۷۱	۲۳
قره‌چال	۱/۴۵	۸۴	۱۱	سرملو	۱/۱۰	۶۸	۲۴
یوزباشکندی	۱/۴۳	۸۳	۱۲	شیخ‌بابا	۱/۵	۶۵	۲۵
نصرت‌آباد	۱/۴۲	۸۳	۱۳	شیخ‌الاسلام	۱/۱	۶۲	۲۶

مأخذ: یافته‌های تحقیق

با انجام مراحل تکنیک SAW میانگین و نمره نهایی روستاها آورده شده است. به طوریکه، روستاهای اروق با نمره نهایی ۰/۱۰۰، قوریجان با نمره نهایی ۰/۰۹۷، تازه‌قلعه با نمره نهایی ۰/۰۹۵، عباس‌آباد با نمره نهایی ۰/۰۹۴ و لکلر با نمره نهایی ۰/۰۹۳ در رتبه‌های اول تا پنجم از لحاظ تاب‌آوری اقتصادی قرار

گرفته‌اند. در مقابل روستاهای شیخ‌الاسلام با نمره نهایی ۰/۰۶۲، شیخ‌بابا با نمره نهایی ۰/۰۶۵، سرملو با نمره نهایی ۰/۰۶۸، قلی‌کندی با نمره نهایی ۰/۰۷۱ و یولقلوی جدید با ۰/۰۷۴ در رتبه‌های آخر از نظر تاب‌آوری اقتصادی در بین روستاهای نمونه تحقیق قرار گرفته‌اند (جدول ۵).

شکل ۲- نقشه توزیع فضایی - مکانی روستاهای بخش مرکزی شهرستان ملکان از نظر تاب‌آوری اقتصادی

عوامل مؤثر در تفاوت فضایی تاب‌آوری اقتصادی

در این بخش از تحقیق با استفاده از روش کیو و تحلیل عاملی اکتشافی (این روش، اصلی‌ترین روش آماری برای تحلیل ماتریس داده‌های کیو است که از بعد آماری همان تحلیل عاملی است و شامل استخراج عامل‌ها، چرخش آن‌ها و محاسبه امتیازهای عاملی می‌شود. این تحلیل فرض می‌کند که واریانس هر کدام از متغیرهای مشاهده شده از دو قسمت به دست می‌آید: یک قسمت عمومی که با دیگر متغیرهایی که موجب همبستگی میان آن‌ها میشوند، مشترک است و قسمتی منحصر به فرد که از دیگر متغیرها متفاوت است. قسمت‌های مشترک عامل نامیده شده و نشان دهنده مفاهیم نامرئی هستند. به طور کلی در روش

تحلیل عاملی داده‌های بالاتر از ۰/۷ برای تحلیل مناسب، داده‌های بین ۰/۵۱ تا ۰/۶۹ متوسط و داده‌های کمتر از ۰/۵ برای تحلیل نامناسب هستند). عوامل تأثیرگذار در تفاوت فضایی- مکانی روستاهای بخش مرکزی ملکان در زمینه تاب‌آوری اقتصادی مورد بررسی قرار گرفت و نتایج آماری حاصل از اجرای مدل تحلیل عاملی و معیار KMO و آزمون بارتلت تأیید کننده مدل تحلیل عاملی و تناسب آن برای پژوهش بود. معیار KMO برابر با ۰/۷۲۳ (بیشتر از حداقل مقدار قابل اطمینان ۰/۰۵) و مقدار بارتلت برابر ۴۳۸/۷۱۵ و سطح معناداری آن ۰/۰۰۰ محاسبه شده است (جدول ۶).

جدول ۶- آزمون بارتلت در سطح معناداری تاب‌آوری اقتصادی روستاهای بخش مرکزی شهرستان ملکان

sig	df	مقدار بارتلت	KMO	مجموعه مورد تحلیل
۰/۰۰۰	۱۲۰	۴۳۸/۷۱۵	۰/۷۲۳	عوامل مؤثر در تفاوت فضایی تاب‌آوری روستاهای بخش مرکزی شهرستان ملکان

مأخذ: یافته‌های تحقیق

تبیین شدند. بنابراین به طور معنی‌داری میتوان پیچیدگی مجموعه متغیرها را با استفاده از این ۴ عامل، با از دست دادن فقط ۱۹/۹۱ درصد از واریانس متغیرها کاهش داد. بنابراین می‌توان گفت که، مهم‌ترین عوامل تاب‌آوری اقتصادی در روستاهای بخش مرکزی شهرستان ملکان عبارت‌اند از: ۱) وجود فرصت‌های شغلی، امکان فرآوری محصولات باغی ۲) سهولت دسترسی به بازارهای خرید و فروش محصولات باغی ۳) سهولت دسترسی و وجود منابع آبی کافی ۴) حمایت دولت از کشاورزان و اعطای تسهیلات کم بهره (جدول ۷).

پس اجرای مراحل مختلف تحلیل عاملی، عامل‌های مهم تحقیق استخراج شدند و بعد از دوران به روش واریماکس (تمام عامل‌های استخراج شده مورد علاقه محقق نیست. هدف تحلیل عاملی، تبیین پدیده‌های مورد نظر با تعداد کمتری از متغیرهای اولیه است. از این‌رو، گام اول تعیین تعداد عامل‌هایی که در تحلیل نگه داشته می‌شوند: عامل‌هایی که اعتبار صوری یا نظری دارند. پس از انتخاب عامل‌ها، چرخش آن‌ها ضرورت دارد. هدف از چرخش عامل‌ها رسیدن به یک ساختار عاملی ساده است). مجموعاً ۸۰/۰۹ درصد واریانس کل متغیرها را تبیین می‌کنند. به طوریکه ۸۹/۰۹ درصد از تغییرپذیری متغیرها در ۴ عامل اصلی توضیح و

جدول ۷- عوامل اصلی تاب‌آوری اقتصادی روستاهای بخش مرکزی شهرستان ملکان و مقدار واریانس هر عامل بعد از دوران

نام عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس	واریانس تجمعی
وجود فرصت‌های شغلی، امکان فرآوری محصولات باغی	۴/۲۳	۲۶/۴۶	۲۶/۴۶
سهولت دسترسی به بازارهای خرید و فروش محصولات باغی	۳/۳۵	۲۰/۳۵	۴۶/۱۲
سهولت دسترسی به منابع آبی کافی	۳/۰۵	۱۷/۱۵	۶۱/۲۷
حمایت دولت از کشاورزان و اعطای تسهیلات کم بهره	۲/۷۴	۱۵/۲۲	۸۰/۰۹

مأخذ: یافته‌های تحقیق

عامل اول: مقدار ویژه این عامل ۴/۲۳ است که ۲۶/۴۶ درصد واریانس را تبیین نموده است. در این عامل ۸ کارت کیو (دیدگاه مشترک در زمینه تاب‌آوری اقتصادی با انتخاب محقق و بار عاملی بالا) بارگذاری گردیده که بالاترین بار عاملی پاسخگویی شماره ۱۷ با ۰/۸۷۸ و پایین‌ترین بار عاملی با ۰/۵۲۶ متعلق به پاسخگویی شماره ۳ می‌باشد.

جدول ۸- نمودار کیهوهای (متغیرهای) بارگذاری شده در عامل اول

پاسخگویان	بار عاملی	پاسخگویان	بار عاملی
پاسخگوی شماره ۳	۰/۵۲۶	پاسخگوی شماره ۱۱	۰/۷۱۰
پاسخگوی شماره ۴	۰/۵۸۵	پاسخگوی شماره ۱۵	۰/۷۴۸
پاسخگوی شماره ۶	۰/۶۷۸	پاسخگوی شماره ۱۷	۰/۸۷۸
پاسخگوی شماره ۹	۰/۵۱۸	پاسخگوی شماره ۱۹	۰/۸۱۲

مأخذ: یافته‌های تحقیق

بر اساس دیدگاه جامعه آماری تعداد ۴ متغیر با بارهای عاملی متفاوت بر روی عامل اول مشخص گردید. که از بین آن‌ها متغیرهای امکان فرآوری محصولات باغی در روستاهای پیرامون بدون محدودیت، وجود فرصت‌های شغلی فراوان در روستاهای

بخش مرکزی بخصوص در بخش زراعت و باغداری، امکان پس‌انداز کافی برای روستاییان و وجود امنیت اجتماعی در روستاها به عنوان تاثیرگذارترین متغیرها در زمینه تفاوت فضایی روستاهای مورد مطالعه از منظر تاب‌آوری شناخته شدند.

جدول ۹- گزاره‌های مشترک با امتیاز عاملی بالا در عامل اول

متغیر	بار عاملی
امکان فرآوری محصولات باغی در روستاهای مورد نظر بدون محدودیت	۲/۰۲
وجود فرصت‌های شغلی فراوان در روستاهای بخش مرکزی بخصوص در بخش زراعت و باغداری	۱/۸۱
امکان پس‌انداز کافی برای روستاییان	۱/۳۱
امنیت اجتماعی در روستاها	۱/۲۲

مأخذ: یافته‌های تحقیق

عامل دوم: مقدار ویژه عامل دوم ۳/۳۵ است که ۲۰/۳۵ درصد واریانس را تبیین می‌کند. در این عامل ۴ کارت کیو بارگذاری شده که پاسخگویی شماره ۱۰ با مقدار بار عاملی ۰/۸۶۵ بالاترین مقدار و پاسخگویی شماره ۸ با مقدار بار عاملی ۰/۷۲۶ پایین‌ترین مقدار را به خود اختصاص داده است (جدول ۱۰).

جدول ۱۰- نمودار کیهوهای (متغیرهای) بارگذاری شده در عامل دوم

پاسخگویان	بار عاملی	پاسخگویان	بار عاملی
پاسخگوی شماره ۸	۰/۷۲۶	پاسخگوی شماره ۱۴	۰/۸۱۲
پاسخگوی شماره ۱۰	۰/۸۶۵	پاسخگوی شماره ۱۸	۰/۷۷۸

مأخذ: یافته‌های تحقیق

داشته است. دسترسی آسان به بازارهای فروش، وجود باغات انگور فراوان و تاثیر در اشتغال، فروش مستقیم محصولات تولیدی، وجود امکانات حمل و انتقال محصولات تولیدی به بازار فروش و نظارت ارگان‌های دولتی در خرید و فروش و قیمت محصولات بر روی تاب‌آوری اقتصادی باغداران شهرستان ملکان تاثیرگذار بوده است.

گزینه کیهوهای اولویت‌دار در این عامل برای تفاوت فضایی روستاها از نظر تاب‌آوری اقتصادی عمدتاً مربوط به دسترسی به بازارهای خرید و فروش محصولات است. عامل‌های شناسایی شده از مجموع نظرات این گروه نشان داد، ۵ گزاره، امتیاز عاملی بالاتر از یک کسب کرده‌اند و در تاب‌آوری اقتصادی روستاهای بخش مرکزی شهرستان ملکان از دیدگاه این گروه تأثیر مثبت را

جدول ۱۱- گزاره‌های مشترک با امتیاز عاملی بالا در عامل دوم

متغیر	بار عاملی	متغیر	بار عاملی
دسترسی آسان به بازارهای فروش	۱/۵۵	نظارت ارگان‌های دولتی در خرید و فروش و قیمت محصولات	۱/۰۱
وجود باغات انگور فراوان و تاثیر در اشتغال	۲/۲۴	فروش مستقیم محصولات تولیدی	۱/۱۸
وجود امکانات حمل و انتقال محصولات تولیدی به بازار فروش	۱/۸۹		

مأخذ: یافته‌های تحقیق

عامل سوم: مقدار ویژه این عامل ۳/۰۵ است که ۱۷/۱۵ درصد واریانس را تبیین نموده است. در این عامل ۴ کارت کیو بارگذاری گردیده است که بالاترین بار عاملی را پاسخگوی شماره ۵ با

جدول ۱۲- نمودار کیوهای (متغیرهای) بارگذاری شده در عامل سوم

پاسخگویان	بار عاملی	پاسخگویان	بار عاملی
پاسخگوی شماره ۲	۰/۷۲۶	پاسخگوی شماره ۱۲	۰/۷۳۳
پاسخگوی شماره ۵	۰/۸۱۵	پاسخگوی شماره ۱۸	۰/۶۹۳

مأخذ: یافته‌های تحقیق

در این عامل تعداد ۵ متغیر با بارها عاملی مختلف بارگذاری شده که از بین آن‌ها متغیرهای دسترسی روستاییان به منابع زمین و خاک کافی، دسترسی به خدمات کشاورزی، دسترسی به نهاده‌های کشاورزی مناسب، وجود منابع آب سطحی و زیرزمینی (به ویژه

جدول ۱۳- گزاره‌های مشترک با امتیاز عاملی بالا در عامل سوم

متغیر	بار عاملی	متغیر	بار عاملی
دسترسی روستاییان به منابع زمین و خاک کافی	۲/۲۸	وجود منابع آب سطحی و زیرزمینی (به ویژه تأمین آب شرب و کشاورزی)	۱/۵۵
دسترسی به خدمات کشاورزی	۱/۸۹	نبود مالیات‌ها و عوارض شهری روستاها در زمینه ایجاد کسب و کار جدید	۱/۲۳
دسترسی به نهاده‌های کشاورزی مناسب	۱/۷۲		

مأخذ: یافته‌های تحقیق

عامل چهارم: مقدار ویژه این عامل ۲/۷۴ می‌باشد که ۱۵/۲۲ درصد واریانس را تبیین می‌کند. در این عامل ۴ کارت کیو بارگذاری شده که بالاترین بار عاملی را پاسخگوی شماره ۷ با

جدول ۱۴- نمودار کیوهای (متغیرهای) بارگذاری شده در عامل چهارم

پاسخگویان	بار عاملی	پاسخگویان	بار عاملی
پاسخگوی شماره ۱	۰/۷۲۸	پاسخگوی شماره ۱۳	۰/۸۴۱
پاسخگوی شماره ۷	۰/۹۲۱	پاسخگوی شماره ۱۶	۰/۷۱۱

مأخذ: یافته‌های تحقیق

گزاره‌های بارگذاری شده در عامل چهارم نشان می‌دهد، ثبات قیمت خرید و فروش محصولات کشاورزی، دسترسی کشاورزان به نهاده‌های کشاورزی سهمیه‌ای، برخورداری کشاورزان از بیمه کشاورزی و عمل کردن سازمان بیمه به تعهدات خود به عنوان

جدول ۱۵- گزاره‌های مشترک با امتیاز عاملی بالا در عامل چهارم

متغیر	بار عاملی
ثبات قیمت خرید و فروش محصولات کشاورزی	۲/۱۷
دسترسی کشاورزان به نهاده‌های کشاورزی سهمیه‌ای	۱/۸۷
برخورداری کشاورزان از بیمه کشاورزی	۱/۳۱
عمل کردن سازمان بیمه به تعهدات خود	۱/۱۰

مأخذ: یافته‌های تحقیق

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادت

آب سطحی و زیرزمینی (به ویژه تأمین آب شرب و کشاورزی) و نبود مالیات‌ها و عوارض شهری روستاها در زمینه ایجاد کسب و کار جدید، ثبات قیمت خرید و فروش محصولات کشاورزی، دسترسی کشاورزان به نهاده‌های کشاورزی سهمیه‌ای، برخورداری کشاورزان از بیمه کشاورزی و عمل کردن سازمان بیمه به تعهدات خود و ... تأثیرگذاری زیادی در افزایش تاب‌آوری اقتصادی روستاهای بخش مرکزی شهرستان ملکان داشته‌اند. مقایسه نتایج تحقیق حاضر با سایر تحقیقات نشان داد، نتایج این تحقیق با تحقیقات اکبریان‌رونیزی و همکاران (۷)، جعفری و همکاران (۲۰)، ولی و همکاران (۵)، بن‌ادواردز و همکاران (۲۲) و مارکونوس و همکاران (۲۳) از نظر تأثیرگذاری عوامل اقتصادی و دسترسی در ایجاد تفاوت فضایی تاب‌آوری اقتصادی در یک روستا قرار دارد. در مجموع با توجه به نتایج پژوهش پیشنهاد می‌شود با تهیه برنامه‌های راهبردی محلی در راستای تقویت و ارتقاء شاخص‌های اقتصادی، ایجاد زیرساخت‌ها و امکانات لازم در روستاها در زمینه فرآوری محصول انگور، افزایش حمایت‌های دولتی در زمینه راه‌اندازی و گسترش شیوه‌های نوین آبیاری در کشاورزی و تسهیل در دریافت وام و تسهیلات کم‌بهره برای کشاورزان منطقه، می‌توان گامی اساسی در افزایش تاب‌آوری اقتصادی کشاورزان شهرستان ملکان برداشت.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

در مطالعه حاضر فرم‌های رضایت‌نامه آگاهانه توسط تمامی آزمودنی‌ها تکمیل شد.

حامی مالی

این مقاله حاصل تحقیق و بررسی پژوهشگر در محدوده مورد مطالعه می‌باشد.

مشارکت نویسندگان

طراحی و ایده پردازی، روش‌شناسی و تحلیل داده‌ها و نگارش نهایی: افشین یگانه

تعارض منافع

بنا بر اظهار نویسنده مقاله حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است.

تحقیق حاضر با هدف تبیین و تحلیل فضایی- مکانی تاب‌آوری اقتصادی باغداران روستاهای بخش مرکزی شهرستان ملکان انجام گرفته است. شهرستان ملکان یک منطقه کشاورزی است تا یک منطقه صنعتی و یا تجاری، مشهورترین محصول کشاورزی این شهرستان انگور است، به طوری که این شهرستان با ۱۱ هزار هکتار باغ انگور و تولید ۲۵۰ هزار تن انگور مقام اول استان و مقام سوم در کشور را از نظر حجم تولید دارا است و به سرزمین الهه انگور و خوشه‌های طلایی مشهور است. خشکیار این محصول به اکثر کشورها از جمله کشورهای حوزه خلیج فارس و اروپایی و کانادا صادر می‌شود. در این راستا، نتایج پژوهش حاضر از نظر وضعیت تاب‌آوری اقتصادی روستاهای مورد مطالعه نشان داد، روستاهای آروق، قوریجان، عباس‌آباد، تازه قلعه و لکلر که روستاهای پرجمعیتی بوده و از نظر اقتصادی در شرایط خوبی قرار دارند، در رتبه‌های اول تا پنجم قرار گرفته‌اند و نسبت به سایر روستاهای بخش مرکزی از نظر تاب‌آوری اقتصادی در شرایط قابل توجهی قرار دارند. ضمن اینکه، عواملی از مانند؛ (۱) وجود فرصت‌های شغلی، امکان فرآوری محصولات باغی (۲) سهولت دسترسی به بازارهای خرید و فروش محصولات باغی (۳) سهولت دسترسی و وجود منابع آبی کافی (۴) حمایت دولت از کشاورزان و اعطای تسهیلات کم‌بهره بیشترین تأثیر را در افزایش تاب‌آوری اقتصادی روستاهای بخش مرکزی شهرستان ملکان داشته‌اند که مهم‌ترین در این میان عامل اول یعنی وجود فرصت‌های شغلی، امکان فرآوری محصولات باغی با مقدار ویژه ۴/۲۳ و درصد واریانس ۲۶/۴۶ به عنوان مهم‌ترین عامل شناخته شده است. چنانچه فرآوری محصولات باغی در روستاهای پیرامون بدون محدودیت، وجود فرصت‌های شغلی فراوان در روستاهای بخش مرکزی بخصوص در بخش زراعت و باغداری، امکان پس‌انداز کافی برای روستاییان و وجود امنیت اجتماعی در روستاها، دسترسی آسان به بازارهای فروش، وجود باغات انگور فراوان و تاثیر در اشتغال، فروش مستقیم محصولات تولیدی، وجود امکانات حمل و انتقال محصولات تولیدی به بازار فروش و نظارت ارگان‌های دولتی در خرید و فروش و قیمت محصولات، دسترسی روستاییان به منابع زمین و خاک کافی، دسترسی به خدمات کشاورزی، دسترسی به نهاده‌های کشاورزی مناسب، وجود منابع

References

2- Anabostani, A, Javanshiri, M, Mahmoodi, H. Spatial analysis of the level of resilience of rural settlements against environmental hazards (Case study: Central part of Farooj city), Journal of Spatial Analysis of Environmental Hazards, 2018: 4(4): 18-34.

1- Modoodi Arkhodi, M, Boroumand, R, Akbari, A. Explain the resilience of rural areas against natural hazards with emphasis on floods, Journal of Natural Hazards, 2020: 9(23): 151-172.
https://jneh.usb.ac.ir/article_4952.html?lang=fa

- 12- Schmidt, D. H., Garland, K. A. Bone Dry in Texas: Resilience to Drought on the Upper Texas Gulf Coast, *Journal of Planning Literature*, 2012: 27(4), 434-445, DIO: <http://100.1177/088541221245013>.
- 13- Morkūnas M, Artiom V, Yuri B, Agota G. The role of government in forming agricultural policy: economic resilience measuring index exploited. *Administratie si Management Public*, 2018b; 31: 111-131. DOI: 10.24818/amp/2018.31-08.
- 14- Christopherson S, Michie J, Tyler P. Regional resilience: theoretical and empirical perspectives, *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 2010; 3: 3-10. <https://doi.org/10.1093/cjres/rsq004>.
- 15- Ride, A. Community resilience in natural disasters. New York Palsgrave Macmillan, 2011. <https://anyflip.com/fupsg/npem/basic>
- 16- Rezaei, M.R. Evaluating the economic and institutional resilience of urban communities to natural disasters using PROMETHE technical, *Journal of Emergency Management*, 2013: 2(1), 27-38. <https://www.sid.ir/paper/226051/fa> https://www.joem.ir/article_3780.html
- 17- Svatoš M, Smutka L, Selby R. Capital Stock Value Development in Relation to the New EU Countries' Agricultural Sector Development. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 2015; 62(6): 1437-1450. https://ideas.repec.org/a/mup/actaun/actaun_2014062061437.html
- 18- Hetty P. From food security to food and nutrition security: role of agriculture and farming systems for nutrition. *Journal of Sustainable Food and Nutrition Security*, 2015; 109(3): 456-461 https://www.researchgate.net/publication/280920903_Special_Section_Sustainable_Food_and_Nutrition_Security_From_food_security_to_food_and_nutrition_security_role_of_agriculture_and_farming_systems_for_nutrition
- 19- Gong J, Lin H. Sustainable development for agricultural region in China: case studies. *Forest Ecology and Management*, 2000; 128(1-2): 27-38. [https://doi.org/10.1016/S0378-1127\(99\)00269-8](https://doi.org/10.1016/S0378-1127(99)00269-8).
- 20- Jafari, M, Rezvani, M. R, Faraji Sabokbar, H. A. Analysis of economic resilience of agricultural operators against the effects of drought, 2020, 10(39): 61-78. https://jzpm.marvdasht.iau.ir/article_3995.html
- 21- Tudor M. M. Agriculture role in social-economic resilience to major economic crises in Romania. In *Agrarian Economy and Rural Development-Realities and Perspectives for Romania*. 8th Edition of the International Symposium (pp. 175-180). Bucharest: The Research https://system.khu.ac.ir/jsaeh/index.php?slc_lang=fa&sid=1
- 3- Dyke, G, S, Gill, R, Davies, F, Betorz, Y, Andalsvik, J, E, Lamboglia. Dream project: Applications of earth observations to disaster risk management. *Acta Astronautica*, 2011, 68(1): 301-315. <https://ui.adsabs.harvard.edu/abs/2011AcAau.68.301D/abstract>
- 4- Salmani, M, Badri, a, Kazemi, N. Evaluation of community resilience approach in the face of natural hazards studied: Damavand city, *Journal of Risk Knowledge*, 2016: 2(4): 393-409. https://jhsci.ut.ac.ir/article_58266.html?lang=fa
- 5- Vali, Abbas Ali, Mehrabi, M, Analysis of resilience and socio-economic vulnerability of urban communities to drought Case study: Yazd province, *Journal of Spatial Analysis of Environmental Hazards*, 2021: 8(1): 215-232. <https://system.khu.ac.ir/jsaeh/article-1-3132-en.html>
- 6- Leitch, A. M., & Bohensky, E. L. Return to 'a new normal': Discourses of resilience to natural disasters in Australian newspapers 2006-2010. *Global Environmental Change*, 2014: 26: 14-26. <https://pascalfrancis.inist.fr/vibad/index.php?action=getRecordDetail&idt=28522758>
- 7- Akbarian Ronizi, S, Ramazanzadeh, M, Analysis of farmers' resilience to drought with emphasis on economic factors and social capital in rural areas (Case study: Roniz village, Estahban city), *Quarterly Journal of Rural Research*, 2019: 10(2): 232-243. https://jrur.ut.ac.ir/article_67931.html?lang=fa
- 8- Sadeghloo, T, Sojasi Qeidari, Investigating the relationship between the viability of rural settlements on the resilience of villagers against natural hazards in rural areas of Maraveh Tappeh and Palizan, *Crisis Management Quarterly*, 2016: 6: 37-44. <https://www.virascience.com/article/92962/>
- 9- Pham, J. How to create a resilient City Preventing community loss in the event of a natural disaster, Senior Research Project University of California, 2013: San Diego.
- 10- Hajian, N, Ghasemi, M. The role of diversity of agricultural and non-agricultural economic activities on the resilience of rural farming households exposed to drought, *Geography and environmental hazards*, 2018: 28, 31-51. https://geoeh.um.ac.ir/article_32813.html?lang=fa
- 11- Wardekker, J. A., Jong, A., Knoop, J. M & Sluijs, J. P. Operationalizing a Resilience Approach to Adapting an Urban Delta to Uncertain Climate Changes, *Technological Forecasting & Social Change*, 2010: 77, 987 - 998, DIO: 10.1016/j.techfore.2009.11.005.

- 24- Yeganeh, A., Talebifard, R., Valaei, M. 2021. Analysis of economic viability in the villages of Malekan peri-urban areas. Journal of Urban Peripheral Development. Year 3, Number 1: 79-96. https://www.jpusd.ir/article_130779.html
- 25- Maleki, M, Hasani, S.F. Identifying and prioritizing the effective factors in entrepreneurial marketing in small and medium enterprises (Q method), Master Thesis, Semnan University.
- 26- Khonifar, H, Moslemi, N. Principles and foundations of qualitative research methods, 2019, Negah Danesh Publications, Fourth Edition, Tehra
- Institute for Agricultural Economy and Rural Development (ICEADR).2017. <https://ideas.repec.org/p/pramprapa/85169.html>
- 22- Ben., Edwards. M. G., B. H .The social and economic impacts of drought., Australian Social Policy, 2018: 54: 22-31. https://www.researchgate.net/publication/329845611_The_social_and_economic_impacts_of_drought
- 23- Morkūnas M, Artiom V, Yuri B, Agota G. The role of government in forming agricultural policy: economic resilience measuring index exploited. Administratie si Management Public, 2018b; 31: 111-131. DOI: 10.24818/amp/2018.31-08.